

טבת התשע"א

ראש יהודי
02-6791122
www.rosh-yehudi.org

בס"ד

"מי אלה?" – המפגש בין יעקב לבין יוסף ובניו לפרשת ויחי (ע"פ שער מאת הרב אלחנן סמט)

בפסוקים הבאים, לא-לד, כבר פונה יוסף לאחיו ומכין אותם למפגש עם פרעה, והאווירה היא מעשית מאוד:
(לא) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו וְאֶל בְּיַת אֲבִיו אֲעֲלֶה וְאֶגִּידָה לְפָרְעָה וְאֶמְרָה אֵלָיו אֲחִי וּבֵית אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בָּאוּ אֵלָי: (לב)
וְהָאֲנָשִׁים רָעִי צֵאן כִּי אֲנָשִׁי מִקְנֶה הָיוּ וְצֹאֲנִים וּבְקָרָם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם הֵבִיאוּ: (לג) וְהָיָה כִּי יִקְרָא לָכֶם פָּרְעָה וְאָמַר מַה מַּעֲשִׂיכֶם: (לד) וְאָמַרְתֶּם אֲנָשִׁי מִקְנֶה הָיוּ עֲבָדֶיךָ מִנְעוּרֵינוּ וְעַד עַתָּה גַם אֲנַחְנוּ גַם אֲבֹתֵינוּ בְּעִבּוּר תִּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן כִּי תִזְעַבְתָּ מִצְרַיִם כָּל רְעָה צֵאן:

המעבר מדבריו הנרגשים של יעקב ליוסף בפסוק ל לדבריו המעשיים של יוסף לאחיו בפסוק לא – "ויאמר יוסף אל אחיו ואל בית אביו: אעלה ואגידה לפרעה..." – הוא מעבר קשה מאד מבחינת משמעותו הפסיכולוגית:
נוצר רושם כאילו יוסף ממחר לנתק מגע מאביו הנרגש, וממיר את הרגע המרומם הזה, בעסקנות נטולת רגשות.
האם זו כוונת התורה?

ואולי לפנינו שתי יחידות סיפוריות שונות?
כלומר, פסוקים כט-ל מהווים יחידה קצרה ועצמאית (שיש להודות שהיא נראית קצרה מדי וקטועה),
ואילו בפסוק לא מתחילה יחידה סיפורית חדשה, שיש לה נושא אחר:
המאמצים להשיג את רשות פרעה להושיב את המשפחה בארץ גושן והצלחתם.

אם נניח שלפנינו שתי יחידות סיפוריות שונות, אמנם לא תיפתרנה שאלותינו ביחס לתיאור הקצר והקטוע של מפגש יעקב ויוסף, אך ניתן יהיה להניח שבפסוק לא מתחיל עניין חדש, ובין סיום המפגש הקודם לבין פניית יוסף לאחיו בפסוק זה עבר זמן מה, ואין כאן סיפור רצוף.

הנחה זו תרכך את הרושם הקשה של יניתוק מגע' שיוסף מנתק מאביו.

ב. המפגש לאחר שבע עשרה שנים נוספות – התמיהות הגדולות

פרשת ויחי פותחת ביחידה סיפורית קצרה ומוגדרת היטב:

3. בראשית מ"ז

(כח) וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יָמֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם חֲמִישֵׁי שָׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאָת שָׁנָה: (כט) וַיִּקְרְבוּ יָמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לְבָנָו לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מִצְּאֹתַי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת רַגְלֵי וְעֲשֵׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאָמַת אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם: (ל) וְשִׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי וְנִשְׁאַתְנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתְּנִי בְּקַבְרֹתָם וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲעֲשֶׂה כְּדַבְּרֶךָ:
(לא) וַיֹּאמֶר הַשְּׁבָעָה לִּי וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה:
נושא היחידה הוא ההשבעה שהשיב יעקב את יוסף שיקברו בקבר אבותיו.

א. המפגש לאחר עשרים ושתיים שנה – התמיהה הגדולה
החטיבה הרביעית בסיפור הגדול על יוסף ואחיו פותחת בתיאור מפגשם של יעקב ויוסף (מ"ו, כט-ל). – מקור 2 -

מפגש זה אמור להיות ללא ספק אחד השיאים הדרמטיים של הסיפור הגדול כולו:
עשרים ושתיים שנה התאבל יעקב על יוסף בנו האהוב.
עשרים ושתיים שנה התייסר יוסף בגעגועיו אל אביו האוהב;

ומאז הופיעו האחים במצרים לפני יוסף אחיהם המתנכר אליהם, לא פסק להתעניין באביו.¹

משהתוודע אל אחיו, היו מילותיו הראשונות של יוסף:

1. בראשית מ"ד, ג

"אני יוסף, העוד אבי חי?"

ומייד בסמוך הוא מפקיד ביד אחיו הזמנה נרגשת לאביו, (שם, ט-יא).

אף במשאו ומתנו עם אחיו ועם פרעה בהמשך מעמיד יוסף את יעקב אביו במרכז תודעתו.²

מששמע יעקב כי "עוד יוסף חי" – "ותחי רוח יעקב אביהם" (מ"ה, כו-כז), והוא מזדרז ללכת לראותו: "רב, עוד יוסף בני חי, אלכה ואראנו בטרם אמות!" (שם כח).

כמה ציפו יעקב ויוסף למפגש זה וכמה ציפינו אנו, הקוראים, לרגע המרגש והדרמטי שבו ייפגשו האב ובנו, ולבסוף...
מקדישה התורה לתיאור מפגשם פחות משני פסוקים:

2. בראשית מ"ז

(כט) וַיֹּאסֶר יוֹסֵף מְרַפְּבוֹ וַיַּעַל לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל אֲבִיו גִּשְׁנָה וַיִּרְא אֵלָיו, וַיִּפֹּל עַל צַנְאָרָיו, וַיִּבְדֵּךְ עַל צַנְאָרָיו עוֹד.

(ל) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף: אָמוּתָה הַפֶּעַם אַחֲרַי רְאוּתִי אֶת פְּנֵיךָ כִּי עוֹדְךָ חַי.

האם זה כל מה שהיה ליעקב לומר ליוסף בנו לאחר פְּרָדָה של עשרים ושתיים שנה?

ויוסף עצמו – הייתכן שלא הוציא מילה מפיו במפגש עם אביו?

¹ האשמתו אותם כמרגלים נועדה, בין השאר, לאפשר ליוסף לשמוע את מרב המידע על מצבו של אביו. את מפגשו עם אחיו במשתה הצהריים (בירידתם השנייה למצרים) פותח יוסף בשאלה (מ"ג, כז) "השלום אביכם הזקן אשר אמרתם, העודנו חי?".

² מ"ג, יג: "והגדתם לאביו את כל כבודי במצרים... ומהרתם והורדתם את אבי הנח"; (שם יז-יט) "ויאמר פרעה אל יוסף: וקחו את אביכם... ונשאתם את אביכם ובאתם"; (שם כג) "ולאביו שלח כזאת... ומזון לאביו לדרך".

³ משפט זה שאומר יעקב ליוסף הוא חזרה בסדר מהופך על המשפט שאמר ביציאתו למצרים בראש היחידה הסיפורית הקודמת:

מ"ה, כח עוֹד יוֹסֵף בְּנִי חַי אֶלְכָה וְאֶרְאֶנִּי בְּטָרֶם אָמוּת.

מ"ו, ל אָמוּתָה הַפֶּעַם אַחֲרַי רְאוּתִי אֶת פְּנֵיךָ כִּי עוֹדְךָ חַי.

בפסוקים ח-כ, לעומת זאת, נידון נושא אחר: קדימתו של אפרים הצעיר למנשה הבכור.

זהו בירור פנימי בתוך משפחתו של יוסף, והוא אינו קשור בהכרח בשאלת מעמדם כשני שבטים בישראל.

אמנם אין בכך קושי, שכן שני הנושאים הללו קשורים סוף סוף באותם שני בניו של יוסף – באפרים ובמנשה.

הערה נוספת שעלינו להעיר היא, שקשה לגלות בפרק מ"ח מבנה ברור: עשרים ושנים הפסוקים הללו אינם 'נענים' לכללי המבנה של הסיפור במקרא.⁴

אחרי הערות מקדימות אלה, עלינו לעמוד על קשיים פרשניים חמורים אחדים הנוגעים לפרק מ"ח:

1. "מי אלה?" – "בני הם"...

כאשר הוגד ליוסף כי אביו חולה, לקח את שני בניו עמו אל מיטת חוליו של יעקב. מדוע עשה כן?

ודאי כדי שיתברכו על ידי יעקב לפני מותו, ואולי גם עלה על דעתו שיעקב יקבע בהזדמנות זו את מעמדם כשניים מבניו, כלומר יקבע את יוסף כבכור בניו.

יעקב נענה לכוונתו זו של יוסף, והוא מכוון את כל דבריו ליוסף לקביעת מעמדם של שני הבנים שאותם הביא יוסף עמו: מ"ח, ה ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אלך מצרימה – לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי.⁵

ברור לקורא, שבדבריו אלו, יעקב מגיב על נוכחותם של בני יוסף בסמוך למיטתו.

והנה לאחר שסיים יעקב את דבריו ליוסף (פסוקים ג-ז), נאמר לפתע:

ח ונרא ישראל את בני יוסף, ויאמר: מי אלה?
ט ויאמר יוסף אל אביו: בני הם, אשר נתן לי אלהים בזה.

דו-שיח זה מעורר תימהון רב:

וכי עד עתה לא ראה ישראל את בני יוסף ולא הרגיש בנוכחותם? והרי יוסף הביאם בכוונה שאביו יתייחס אליהם!

ואכן, דברי יעקב הקודמים מוכיחים שיעקב ידע מי הם העומדים לפניו.

אבל אפילו נניח בדוחק רב שיעקב לא שם לב עד עתה לנוכחות בניו של יוסף, ורק 'במקרה' התייחס אליהם קודם בדבריו, הרי משראה אותם, כיצד לא הכיר שאלו הם נכדיו שעליהם נשא את דבריו זה עתה?

שבע-עשרה שנה חי יעקב במצרים עד עתה, וכי יעלה על הדעת שלא נפגש עם יוסף ועם משפחתו ולא הכיר את שני נכדיו אלו?

אף תשובת יוסף מוזרה:

לא ניכרת בה שום תמיחה על שאלתו של אביו, אלא הוא עונה לו כמי שמספק מידע חדש למי שאינו יודעו.

לאחריה נפתחת פרשת מסורה חדשה בת 22 פסוקים הכלולה בפרק מ"ח, והיא נראית יחידה סיפורית אחידה, הנבדלת הן מקודמתה והן מזו שבאה אחריה. מקור 4 -

אחדותה של היחידה הסיפורית הזאת מתבטאת בכך שההתרחשות המתוארת בה קשורה במקום אחד – בסמוך למיטת חוליו של יעקב;

בזמן קצר אחד – זמן המפגש והדו-שיח בין יוסף ליעקב ערב מותו;

ובדמויות המופיעות לכל אורכה של היחידה הזאת, שתיים פעילות – יעקב ויוסף, ושתיים סבילות – מנשה ואפרים.

אף הנושא הנידון ביחידה זו – אחד הוא לכאורה:

קביעת מעמדם של אפרים ומנשה בתוך שבטי ישראל והברכות הניתנות להם.

4. בראשית מ"ח

(א) ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חלה ויקח את שני בניו עמו את מנשה ואת אפרים: (ב) ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אלך ויתחזק ישראל וישב על המטה: (ג) ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה אלי בלזו בארץ פגעו ויברך אתי: (ד) ויאמר אלי הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחזת עולם: (ה) ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אלך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי: (ו) ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם: (ז) ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ פגעו בדרך בעוד כפרת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת הוא בית לחם:

(ח) ונרא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה: (ט) ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ויאמר קחם נא אלי ואברכם: (י) ועיני ישראל פבדו מבדו לא יוכל לראות ויגש אתם אליו וישק להם ויחבק להם: (יא) ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך לא פללתי והנה הראה אתי אלהים גם את זרעך: (יב) ויוצא יוסף אתם מעם ברקיו וישתחו לאפיו ארצה: (יג) ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ואת מנשה בשמאלו מימין וישראל ויגש אליו: (יד) וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה שכל את ידיו כי מנשה הבכור: (טו) ויברך את יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק האלהים הרעה אתי מעודי עד היום הזה: (טז) המלאך הגאל אתי מפל רע וברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ: (יז) ונרא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וזרע בעיניו ויתמך יד אביו להסיר אתה מעל ראש אפרים על ראש מנשה: (יח) ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי כי זה הבכור שים ימינך על ראשו: (יט) וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים: (כ) ויברכם ביום ההוא לאמור בך וברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה:

(כא) ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת והנה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם: (כב) ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי:

ברם עיון נוסף ביחידה זו מגלה שנידונים בה שני נושאים שונים:

בפסוקים א-ז וכן בפסוקים כא-כב נידון מעמדם של אפרים ומנשה כשני שבטים (או מעמדו של יוסף כבכור, הנוטל ישכם אחד על אחיו, כלומר חלק נוסף בירושת הארץ).

⁴ כוונתנו כמובן לחלוקת הסיפור לשתי מחציות שוות שיש ביניהן הקבלה.

⁵ על הקשר של דבריו הקודמים של יעקב "א-ל שדי נראה אלי בלזו..." ושל דבריו הבאים "ואני בבאי פדן..." לנושא העיקרי – קביעת מעמדם של אפרים ומנשה כראובן ושמעון, עמדנו בעיונו לפרשתנו בסדרה השנייה.

"אשר נתן לי א-להים בזה" – הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה, וביקש יוסף רחמים על הדבר, ונחה עליו רוח הקודש.

ובכן, על פי מדרש זה יעקב ראה גם ראה את מנשה ואת אפרים משעת בואם וגם זיהה אותם, ועליהם הוא נשא את דבריו בפסוק ה' מתוך שהיה מודע להימצאם שם עם יוסף.

אולם כשבא לברכס, הוא מתבונן בשניים, ולחרדתו הוא רואה בהם את דמות דיוקנם של מלכי ישראל הרשעים שעתידיים לצאת מהם, והוא שואל באימה 'מי אלה? וחש שאינו יכול עוד לברכס.

יוסף 'מתזיר' את יעקב אל ההווה:

בדור הנוכחי נולדו אפרים ומנשה מזיווג כשר של יוסף עם אשתו, זיווג שנעשה בשטר אירוסין ושטר כתובה, ועל כן הוא מבקש עליהם רחמים, ויעקב אכן מברכס.

דברי המדרש הללו רק מחדדים את הקושי שיש בדו-שיח זה על פי הפשט.

2. בני כמה היו מנשה ואפרים בשעת התרחשותו של סיפורנו?

החשבון פשוט:

בפרק מ"א פסוק נ נאמר: "וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב, אשר ילדה לו אסנת...".

יעקב בא למצרים בסוף שנת הרעב השנייה (מ"ה, יא)

ועתה הוא בשנת מותו – שבע עשרה שנה לאחר בואו למצרים (מ"ז, כח-כט).

נמצא שבניו של יוסף היו כבני עשרים ויותר (אין אנו יודעים כמה זמן לפני בוא הרעב נולד כל אחד מהם).

האם זהו הרושם שמתקבל מסיפורנו? לא כן.

הרושם הוא שמדובר בילדים קטנים שאביהם הוא שמניע אותם ממצב למצב והם ככלים בידיו, אל כל אשר יחפוץ יטה אותם.

יעקב אומר ליוסף "קחם נא אלי ואברכם" ויוסף נענה: "ויגש אותם אליו"; "ויוצא אותם..."; "ויקח יוסף את שניהם... ויגש אליו".

והם, הילדים השניים, מציינים בדממה ואינם משמיעים את קולם.

קשה לדמות את כל האמור בפסוקים אלו (ט-יג) ביחס לבחורים בני עשרים.

אולם במקום אחד הדבר ממש בלתי אפשרי, והפרשנים לא העירו על כך עד כמה שראיתי את דבריהם:

יב ויוצא יוסף אתם מעם ברךיו, וישתחו לאפיו ארצה.

משמע ששניהם מצאו את מקומם בין ברכיו של יעקב בשעה שנישקם וחיבקם קודם שהוציאם יוסף משם.

וכי יכולים שני בחורים בני עשרים להיכנס בין ברכיו של יעקב הזקן? רק שני ילדים קטנים ממש יכולים לעשות זאת!

ואכן, הצייר הגדול רמברנדט צייר (בשנת 1656) לפי תומו את יעקב מברך את אפרים ומנשה, כשהם ילדים בני חמש עד שבע. רמברנדט ודאי לא עשה חשבון מה צריך להיות גילם של השניים לפי הכרונולוגיה של הסיפור השלם, אלא צייר את מה שמתחייב מן התיאור בסיפורנו עצמו!

לכאורה די היה לו בתשובה "בני הם", ואם להאריך: היה עליו לומר 'הם הם אפרים ומנשה שעליהם אמרת אבי: לי הם'.

אולם למה התכוון יוסף בהוסיפו "אשר נתן לי א-להים בזה"?

הכינוי הרומז "בזה" רומז לפי דברי מפרשי הפשט למקום הזה (רשב"ם, רד"ק).

על כך יש לשאול:

וכי יעקב אינו יודע כי בניו של יוסף נולדו "בזה" – במצרים? והרי אך לפני רגע אמר עליהם ליוסף "שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים!"

שניים ממפרשי הפשט תלו את שאלתו של יעקב ליוסף הכתובה בפסוק ח' "מי אלה" במה שנאמר להלן בפסוק י: "ועיני ישראל כבדו מזקן, לא יוכל לראות".

הנה דברי רד"ק:

5. רד"ק לפסוק ח'

"וירא" – ראה אותם מרחוק ולא הבחין [צורתם] כי כבדו עיניו ולא יוכל לראות ולהבחין כי אם בקרוב לו מאד. לפיכך כשראה אותם עם יוסף שאלו לו: "מי אלה" שבאו עמך.

וחזקוני לאותו הפסוק כתב:

6. חזקוני לפסוק ח'

"וירא מי אלה" – לפי פשוטו לא היה רואה שיוכל להכיר ולהבחין צורתם, שהרי כתוב "ועיני ישראל כבדו מזוקן". ומה שכתוב "וירא ישראל את בני יוסף" – רואה ואינו רואה. אבל את יוסף הכיר לקולו, שהיה מדבר עמו.

על פירושיהם יש להקשות שתי קושיות:

א. אם פסוק י' בא לענות על התמיהה שעלול הקורא לתמוה על שאלת יעקב 'מי אלה', היה צריך פסוק זה להופיע כהסבר מוקדם לפני פסוק ח', ולא לאחר אותו דו-שיח תמוה שבין יעקב ליוסף בפסוקים ח-ט.

על פי מיקומו הנוכחי, בא פסוק י' לבאר מדוע הגיש יוסף את שני בניו ליעקב – "וישק להם ויחבק להם".

ב. כיוון ששני הפרשנים הללו מסכימים כי יעקב לא היה עיוור, אלא כבד-ראייה, מדוע לא שם לב לקיומם של שני אנשים נוספים המצויים ביחד עם יוסף כבר בעת בואו?

הרי יוסף ודאי לא הסתירם, אלא אדרבה, הבלית את הימצאות בניו עמו!

ושוב אנו טוענים:

העובדה שיעקב עוסק בדבריו כבר בפסוק ה' במעמדם של אפרים ומנשה, מעוררת את הרושם שהוא מודע להימצאותם כאן!

מקום שבו קצרה ידו של הפשט לתת פירוש מניח את הדעת, הוא מקום פריחתו של הדרש.

רש"י אינו מנסה כלל לפרש את הדו-שיח הזה שבין יעקב ליוסף כפשוטו, אלא מסתפק במדרשו:

7. רש"י על פי תנחומא ויחי, ו'

"וירא ישראל את בני יוסף" – ביקש לברכס, ונסתלקה שכינה ממנו. לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה.

"ויאמר: מי אלה" – מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה.

ב. כשהתוודע יוסף לאחיו סיפר להם כי הא-לוהים שמו לאב לפרעה ולמושל בכל ארץ מצרים (מ"ה, ח), והפציר בהם לדווח לאביו כי "שמני א-להים לאדון לכל מצרים" (שם ט).

הוא מורה להם (שם יג) "והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם".

ואכן, בבוא האחים אל אביהם הם מספרים לו כי "עוד יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים" ומראים לו את "העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו" (שם כו-כז).

אולם מה לא ראו האחים במפגש עם יוסף, ומה לא סיפר להם יוסף?

כי בעל משפחה הוא, וכי הוא אב לשני בנים קטנים!

בסערת האירועים הדרמטיים של התוודעות יוסף לאחיו יכול היה להישכח הפרט המשפחתי 'הקטן' הזה, אשר סוף סוף אין לו כל השפעה על מהלך העניינים.

כיוון שכך, לא הובא דבר זה גם לידיעתו של יעקב.

והנה, לאחר המפגש המרגש בין יוסף ליעקב (מ"ו, כט-ל) נאמר (מ"ח, ח): "וירא ישראל את בני יוסף" – יעקב שם לב לשני הילדים הקטנים הנלווים אל יוסף, והוא שואל בהפתעה "מי אלה?" שהרי לא שמע עד עתה כי יוסף הקים משפחה והוא אב לשני בנים!

יוסף עונה לאביו: "בני הם, אשר נתן לי הא-להים בזה". זהו אכן מידע חדש, שאותו מספק יוסף לאביו לראשונה.

אין הוא מסתפק בתשובה "בני הם", אלא מוסיף ואומר כי א-לוהים נתנם לו "בזה" – במקום הזה, במצרים.

ובכן, לא רק שלטון וכבוד נתן לו הא-לוהים בזה ("והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים"), אלא גם בנים הוא נתן לו!

ג. תיאור המפגש הזה עד כאן, על שני חלקיו (החלק שבפרק מ"ו וזה שבפרק מ"ח, ח-ט), מזכיר מאד מפגש משפחתי אחר של יעקב בספר בראשית, שאף הוא נעשה לאחר פרידה של כעשרים שנה, ולאחר שינוי במצבו המשפחתי של אחד הנפגשים:

9. השוואת מפגשי יעקב עם יוסף ועשו

מפגש יעקב עם עשו	מפגש יעקב עם יוסף
וַיִּרְאֵהוּ עֵשָׂו וַיִּתְּקֶהוּ וַיִּפְּלַעַל עַל צַנְאָרָיו וַיִּשְׁקָהוּ וַיִּבְכּוּ.	וַיִּרְאֵהוּ יוֹסֵף וַיִּתְּקֶהוּ וַיִּפְּלַעַל עַל צַנְאָרָיו וַיִּשְׁקָהוּ וַיִּבְכּוּ.
וַיִּשְׂאֵהוּ אֶת עֵינָיו וַיִּרְאֵהוּ אֶת הַנְּשִׂים וְאֶת הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר: מִי אֵלֶּה לְךָ?	וַיִּרְאֵהוּ יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר: מִי אֵלֶּה לְךָ?
וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו: הַיְלָדִים אֲשֶׁר חָנַן אֱ-לֹהִים אֶת עֵינָי לִי אֵ-לֶּהם אֲתָּה עֹבֵד.	וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו: הַיְלָדִים אֲשֶׁר חָנַן אֱ-לֹהִים אֶת עֵינָי לִי אֵ-לֶּהם אֲתָּה עֹבֵד.

הדמיון בין שני המפגשים הללו מרשים ביותר.

הוא נובע מכך שכאשר שני קרובי משפחה נפגשים לאחר שנים רבות של נתק ביניהם, הנושא החשוב ביותר שעליהם לדון בו הוא התרחבות המשפחה בשנים שעברו.

⁷ שים לב: אף יעקב שלח לעשו הודעה על מצבו הכלכלי עוד בטרם נפגשו (ל"ב, ד-ו), אך 'שכח' לספר לו כי הקים משפחה ענפה, ועל כן הופתע עשו בראותו אותה.

1. 'סיפור מפוצל'

הצעה לפתרון הבעיות שהוצגו בשני הסעיפים הקודמים, מציג הרב סמט מפי חתנו איתמר ניצן:

סיפור המפגש הראשון בין יעקב ליוסף הוא 'סיפור מפוצל'.

חלקו הראשון והקטן מצוי במקומו הראוי מבחינה כרונולוגית, ואלו הם פסוקים כט-ל שבפרק מ"ו. – מקור 2 -

בפסוקים אלו מתואר עצם המפגש – "וירא אליו ויפל על צואריו...", והמשפט שאמר האב לבנו "אמותה הפעם...".

המשך סיפור המפגש, שהוא גם חלקו הגדול והעיקרי, אלו הם פסוקים ח-כ שבפרק מ"ח. – מקור 4 -

פסוקים אלו נקבעו כמאמר מוסגר בתוך סיפור ביקורו של יוסף את אביו החולה ביחד עם שני בניו, אירוע שהתרחש שבע-עשרה שנה מאוחר יותר.⁶

עוד בטרם נדון בסיבות שהביאו לפיצול סיפור המפגש בין יעקב ליוסף, ובטרם נדון ביתרונות שיש בזיהוי היותו של סיפור זה סיפור מפוצל, הבה נציג את הסיפור הנידון בצורתו הראשונית, כששני חלקיו נסמכים זה לזה:

8. הסיפור המקורי

פרק מ"ו: כט וַיֹּאמֶר יוֹסֵף מְרַכְבְּתוֹ וַיַּעַל לְקִרְיַת שְׁרָאֵל אָבִיו וַיִּשְׁנֶה וַיִּרְאֵהוּ וַיִּפְּלַעַל עַל צַנְאָרָיו וַיִּבְכּוּ עַל צַנְאָרָיו עוֹד. ל וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל יוֹסֵף: אֲמוֹתָה הַפֶּעַם אַחֲרֵי רְאוֹתִי אֶת פְּנֵיךָ כִּי עוֹדֵךְ חַי.

פרק מ"ח: (ח) וַיִּרְאֵהוּ יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה: (ט) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בְּזֶה וַיֹּאמֶר קָחֶם נָא אֵלַי וְאֶבְרָכֶם: (י) וַעֲיֵנִי יוֹסֵף אֶת בְּכֹדוֹ מִדָּקָן לֹא יוֹכַל לְרְאוֹת וַיִּגַּשׁ אֹתָם אֱלֹהֵי וַיִּשְׁקָהוּ וַיִּתְּקֶהוּ אֹתָם: (יא) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל יוֹסֵף רְאֵה פְּנֵיךָ לֹא פָלַתִּי וְהִנֵּה הָרְאָה אֶתִּי אֱלֹהִים גַּם אֶת זֶרְעֶךָ: (יב) וַיֹּצֵא יוֹסֵף אֹתָם מֵעַם בְּרַכְיֹו וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְאָפִיו אַרְצָה: (יג) וַיִּקַּח יוֹסֵף אֶת שְׁנֵיהֶם אֶת אֶפְרַיִם בְּיָמֵינוּ מִשְׁמָאל וַיִּשְׂרָאֵל וְאֶת מְנַשֶּׁה בְּשְׂמָאלוֹ מִיְמִין יוֹסֵף וַיִּשְׂרָאֵל וַיִּגַּשׁ אֱלֹהֵי: (יד) וַיִּשְׁלַח יוֹסֵף אֶת יָמֵינוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת שְׂמָאלוֹ עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שְׁכַל אֶת דָּדוֹ כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר: (טו) וַיִּבְרַךְ אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכֹוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו אֶבְרָהָם וַיִּצְחָק הָאֱלֹהִים הִרְעָה אֶתִּי מֵעוֹדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה... (כ) וַיִּבְרַכֶם בַּיּוֹם הַהוּא לְאָמֹר בְּנֵי יִבְרַךְ יוֹסֵף לְאָמֹר יִשְׁמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכְמְנַשֶּׁה וַיִּשָּׂם אֶת אֶפְרַיִם לְפָנָי מְנַשֶּׁה: (מקור 2)

נעיר תחילה כמה הערות ביחס לסיפור השלם המוצג כאן:

א. יוסף העולה לקראת אביו, נוטל עמו את שני בניו הקטנים.

הכתוב אינו מציין זאת (כשם שציין זאת בראש הסיפור שבפרק מ"ח) משום שאך טבעי הוא שיוסף יקביל את פני אביו ביחד עם שני בניו.

בני כמה היו הבנים באותה שעה?

כיוון שנולדו "בטרם תבוא שנת הרעב" (מ"א, ט), היה הקטן שבהם לא פחות מִבְּנֵי שְׁנַתִּים, והגדול – לא יותר מִבְּנֵי שְׁמוֹנָה, אולם מסתבר שגילם לא נשק לשני קצוות אלו.

⁶ אף שפיצול הסיפור גרם לחריגה כרונולוגית ניכרת של כתיבת האירוע המוקדם במאוחר, הרי שמבחינת המרחק בכתוב, אין כאן אלא העברת קבוצת פסוקים מפרשת מסורה אחת לפרשת מסורה הסמוכה לה, מרחק של ארבעים ושניים פסוקים.

השוואה זו מחזקת אפוא את הנחתנו, כי סיפור המפגש בין יעקב ליוסף הוא 'סיפור מופצל'.

ד. יעקב המופתע אומר ליוסף "קחם נא אלי ואברכם", ומכאן ואילך עוסק הסיפור עד לסופו בברכת אפרים ומנשה.

דבר זה עשי להיראות מוזר:

כיצד נוטה המפגש המרגש בין האב לבנו לכיוון המפתיע והבלתי צפוי הזה של ברכת הבנים?

אנו היינו מצפים שעיקר השיחה בין יעקב ליוסף תיטוב על העבר, שהרי עליהם להשלים פער של עשרים ושתיים שנה שבהן לא ראו זה את זה.

אולם לא על פי ציפיותינו מתפתח הסיפור – לא העבר הוא הנידון בין האב לבנו, אלא דווקא העתיד.

ולא עתיד בעלמא, אלא הנושא הנידון הוא הקמת הזרע בעתיד.

הדבר המרגש את יעקב במפגש זה (מלבד ראותו את יוסף החי) אינו מרכבת המשנה למלך של יוסף, ולא שאר הערכים הארציים יוסף 'מגיש' את בניו אל יעקב, ויעקב מנשק להם ומחבק להם, הכרוכים במעמדו של יוסף במצרים, אלא ההפתעה המרנינה נראה כי לשניהם כאחת.

שבהתגלות בניו של יוסף:

מ"ח, יא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף:

רְאֵה פָּנַי לֹא פָּלַתִּי, וְהִנֵּה הִרְאָה אֶתִּי אֶ-לֵהִים גַּם אֶת זֶרְעֲךָ!

הנושא של הסיפור הגדול אודות יוסף ואחיו, הוא סיפור 'תולדותיו' של יעקב במשמעות שפירש רשב"ם כותרת זו של סיפורו (ל"ז, א-ב).

זהו סיפור המאבק הגדול של יעקב על הקמת זרע במשפחתו בדור השלישי:

תהליך פנימי של התפוררות המשפחה וסכנה חיצונית של רעב מאיימים על המשך קיומה של המשפחה, וסיפורנו אינו אלא סיפור המאבק והניצחון בהעמדת 'תולדות יעקב' בשלב השני של חייו (בעיקר בענפי יהודה ויוסף).

עיקרו זה של סיפורנו נדחה לרגע מתודעתנו בעקבות האירועים המרגשים המתוארים בראש פרשת ויגש.

לא יוסף ולא האחים נותנים את לבם לכך ששובו של יוסף עם שני בניו לחיק המשפחה הרחבה, זהו הדבר החשוב בסיפור תולדות יעקב.

אולם אבינו הזקן אינו שוכח לרגע את הדורות הבאים, וברגע שמתגלה לו כי יוסף העמיד זרע בארץ מצרים, הוא הופך דבר זה לעיקר, וכל השאר הופך לטפל.

ראה: מהו הנושא המרכזי בברכת יעקב לבניו של יוסף?

נושא זה הוא השתלבותם של השניים (שנולדו במצרים, מחוץ לתחום הקיום של משפחת יעקב) במשפחת האבות, והקמת זרע רב על ידיהם במסגרת המשפחה הזאת:

מ"ח, טז (1) ... וַיִּקְרָא בְהֵם שְׁמֵי וְשֵׁם אֲבֹתֵי, אַבְרָהָם וַיְצַחַק

(2) וַיִּדְגוּ לָרֵב בְּקָרֵב הָאָרֶץ.

אף עניין הקדמת אפרים למנשה, הנידון במחצית השנייה של הסיפור בהרחבה, לא נידון אלא לעניין הקמת הזרע המרובה על ידיהם.

כך אומר יעקב ליוסף: יֵט יְדַעְתִּי בְּנֵי יְדַעְתִּי – גַּם הוּא (- מנשה) יִהְיֶה לְעָם, (גַּם הוּא יִגְדֵל וְאוֹלָם אַחֲיוּ הַקָּטָן יִגְדֵל מִמֶּנּוּ, וְזָרְעוֹ יִהְיֶה מְלֵא הַגּוֹיִם.⁸

ה. תיאור קשי הראייה של יעקב בפסוק י' – "ועיני ישראל כבדו מזקן, לא יוכל ראות" – עלול להיראות כקושי על דברינו: דבר זה מתאים לשנת מותו של יעקב, בהיותו בן מאה ארבעים ושבע שנים, אולם בירידתו למצרים הרי היה 'צעיר', בן מאה ושלושים שנה בלבד (מ"ז, ט).

אולם דבר זה אין בו כמובן כל קושי:

יצחק אביו, כהו עיניו מראות (כ"ז, א) עשרות שנים לפני מותו.

ובאמת, רמב"ן, בביאורו לפסוקים כט-ל שבפרק מ"ו, שבהם מתואר המפגש בין יעקב ליוסף, אף שאינו מעלה על דעתו לצרף אל פסוקים אלו את הפסוקים שאנו מצרפים, כותב מסברה: 10. רמב"ן בביאורו לפסוקים כט-ל שבפרק מ"ו "והנכון בעיניי כי כבר היו עיני ישראל כבדים קצת מזוקן".

אחר כך מוציא אותם יוסף מעם ברכיו של אביו. הרושם הברור העולה מפסוקים אלו (וגם מהמשכם), כי מדובר כאן בשני ילדים קטנים, שיכולים להתכנס יחדיו בין ברכי זקנם, והם כלי ביד אביהם 'המוציא' אותם 'והמגיש' אותם כרצונו – רושם מוצדק הוא.

אכן מדובר בילדים רכים, כמו שציירם רמברנדט וכמו שציירם ציירים נוספים לפניו ואחריו.

ד. היתרונות בתפיסת הסיפור המופצל כסיפור אחד

אין צריך לומר שתפיסת סיפור המפגש בין יעקב ליוסף כסיפור מופצל, בדרך שהוצעה בסעיף הקודם, מביאה לידי כך שכל הקשיים שבהם התחבטנו בסעיף ב, כאשר בחנו את פרשת המסורה הכלולה בפרק מ"ח כסיפור אחיד, מתיישבים מאליהם.

אולם גם הקשיים הגדולים שבהם התחבטנו בסעיף א', במה שנוגע לתיאור המפגש בין יעקב ליוסף בסוף פרק מ"ו, מתיישבים עתה:

תיאור המפגש אינו קטוע עתה, ואינו מעורר כל תמיהה: למפגש זה מוקדשת יחידה סיפורית רחבה שיש בה תמישה-עשר פסוקים.

לא רק יעקב מדבר במפגש הזה, אלא גם יוסף, והנושא הנידון במפגשם קשור בנושא הסיפור השלם כולו – הקמת זרע במשפחת יעקב, גם בענף היקר הזה של יוסף, שנראה היה כענף גדוע.

המעבר מתיאור המפגש לנאמר בפסוק לא בפרק מ"ו – "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אֲחָיו וְאֶל בֵּית אָבִיו: אֵעֵלָה וְאֵגִידָה לְפָרְעָה..."⁸, אינו נראה עתה כניתוק מגע מהיר שמנתק יוסף את עצמו מן המפגש עם אביו בטרם עת, אלא זוהי התחלה של יחידה סיפורית חדשה, שיש לה נושא אחר, נושא שמחזיר אותנו מן העיסוק בעתידם של אפרים ומנשה בעוד דורות רבים, אל

⁸ נראה שאף ברכתו השנייה של יעקב לבני יוסף (פסי כ): "בך יברך ישראל לאמר: ישמך א-להים כאפרים וכמנשה" – לעניין ריבוי הזרע נאמרה.

ההווה הסיפורי ואל הבעיה המעשית העומדת לפני יוסף ואחיו. – כלכלת המשפחה במצרים והצורך להישאר בארץ גושן.

אין צריך לומר כי כל המילים המנחות הללו מופיעות הן בפסוקים כט-ל שבפרק מ"ו והן בפסוקים ח-כ שבפרק מ"ח.

ה. הסיבות לפיצולו של הסיפור

אם אכן מהווים פסוקים ח-כ שבפרק מ"ח חלק מסיפור המפגש בין יעקב ליוסף, מדוע 'נעקרו' ממקומם הראוי מבחינת זמן התרחשותם – בסוף פרק מ"ו – ומדוע נקבעו במקום שנקבעו? שתי שאלות יש כאן, ועל שתיהן ננסה להשיב.

השיקול לפיצולו של סיפור המפגש כמובן אינו שיקול כרונולוגי (כפי שהדבר בסיפורים מפוצלים אחדים):

אדרבה, פיצולו של סיפורנו יוצר בעיה כרונולוגית, בכך שהוא מאחר את המוקדם, וקובע אותו בהקשר כרונולוגי שמעורר קשיים אצל הקורא שאינו מודע לאפשרות 'הסיפור המפוצל' הנדונה בעיון זה.

השיקול הוא אפוא ספרותי:

נתינת סיפור המפגש בשלמותו בסוף פרק מ"ו הייתה מעכבת את רצף העלילה הדרמטית של הסיפור השלם.

הנושא הנידון ביחידה הסיפורית הקודמת לתיאור המפגש הוא ירידת יעקב וביתו מצרימה והגעתם לארץ גושן;

הנושא הנידון ביחידה הסיפורית הבאה לאחר תיאור המפגש הוא תיאור המאמצים של חלקי המשפחה השונים להישאר לגור בארץ גושן והצלחתם בכך.

העיסוק בברכת אפרים ומנשה באמצע המהלך המשפחתי הזה לא היה משתלב בקו המרכזי של העלילה במקום זה (אף שהוא קשור בקשר אמיץ לנושא סיפור יוסף ואחיו בכללותו, כפי שהערנו בסעיף הקודם) דבר זה היה מסיח את דעת הקורא ומעכב את רהיטות העלילה.

מאידך, לא ניתן היה לדחות את הסיפור בשלמותו, כולל שני הפסוקים הפותחים אותו (מ"ו, כט-ל), להמשך, משום שאת תיאור עצם המפגש בין יעקב ליוסף לא ניתן לדחות: מפגש זה חייב לבוא במקום הראוי לו ברצף העלילה, שהרי הקורא מצפה לתיאור מפגש זה עוד מתחילת סיפור ירידת יעקב למצרים, כשאמר (מ"ה, כח) "רב, עוד יוסף בני חי, אלכה ואראנו בטרם אמות".

הפתרון הוא אפוא לתאר את עצם המפגש בין האב לבנו במקום הראוי, אך לדחות את כל מה ששייך לברכת אפרים ומנשה להמשך.

אולם היכן ראוי לשלב את סיפור ברכות אפרים ומנשה? כמובן, בסיפור המתאר מפגש אחר בין יעקב לבין יוסף ובניו, סיפור המוקדש כולו למעמדם של השניים הללו במשפחת יעקב, דהיינו לפרשת המסורה הכלולה בפרק מ"ח.

כפי שהערנו, הפסקה שבה מתוארות ברכות אפרים ומנשה – פסוקים ח-כ – נמצאת כמאמר מוסגר בתוך הסיפור המקיף אותה.

אין כוונת קביעתה במקום זה לטשטש את קדימתה בזמן, וליצור אשליה של סיפור אחד.

אדרבה, הקורא הרגיש צריך לשים לב שפסקה זו, הפותחת בשאלת יעקב על בני יוסף "מי אלה?"

תפיסת שני חלקי סיפור המפגש בין יעקב ליוסף כסיפור אחד, יש בה כדי ללמד על תכונותיו של הסיפור הזה:

ראשית, מתבלט עתה מבנה הסיפור הזה: הוא נחלק לשתי מחציות דומות זו לזו באורכן, במקום שבו חלה תפנית בעלילת הסיפור הזה:

בפסוק יד פועל יעקב שלא כמצופה (מצד יוסף), והוא משכל את ידו ומניח את ימינו על ראש אפרים ואת שמאלו על ראש מנשה.

כל המתואר בהמשכה של המחצית השנייה של הסיפור (פסוקים יד-כ) מושפע ממעשהו זה של יעקב.

הנושא של המחצית הראשונה של הסיפור (מ"ו, כט-כ); מ"ח, ח-יג) הוא 'ראיתי' יעקב את יוסף ואת בניו והכנות לברכה;

נושא המחצית השנייה הוא הברכות עצמן והקדמת אפרים למנשה⁹.

שנית, בסיפור מתבלטות עתה מספר מילים מנחות:

1. לאורך כל הסיפור מופיע עתה רק השם 'ישראל', ואף לא פעם אחת השם 'יעקב'.

במחצית הראשונה מופיע שם זה 7 פעמים.

הוא מופיע פעם נוספת בראש המחצית השנייה – "וישלח ישראל את ימינו..."¹⁰, ושוב בפסוק החותם אותה (כ) – "בך יברך ישראל" – אולם הפעם במשמעות 'עם ישראל'.

בגוף המחצית השנייה מופיע כינויו של ישראל 'אביו' של יוסף עוד חמש פעמים (בפסוקים יז-יט).

2. השורש רא"ה משמש בסיפור 'מילה מנחה':

שש פעמים הוא מופיע במחצית הראשונה של הסיפור:

1. מ"ו, כט וַיֵּרָא אֵלָיו (- יוסף ליעקב)
2. ל אָמַתָּה הַפֶּעַם אַחֲרֵי רְאוּתִי
3. מ"ח, א וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף
4. י וַעֲיַנִּי יִשְׂרָאֵל כְּבָדוֹ מִדָּן לֹא יוּכַל לְרְאוּת
5. יא רְאֵה פָּנַי לֹא פָּלַתִּי
6. וְהִנֵּה הִרְאָה אֹתִי אֶ-לֵהִים גַּם אֶת זֶרְעִי.

בכל שש ההופעות הללו ישראל הוא הרואה (או המתקשה בראייה).

שלוש הופעות של השורש הזה מתייחסות לראיית יעקב את יוסף (1, 2, 5) ואילו שלוש האחרות לראיית בניו.

במחצית השנייה מופיע השורש הזה פעם נוספת, הפעם בהתייחסות ליוסף:

7. יז וַיֵּרָא יוֹסֵף כִּי יָשִׁית אָבִיו יָד וַיִּמְנוּ עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם, וַיִּרַע בְּעֵינָיו.

ובהמשך מתברר כי טובה 'ראייתו' של האב הזקן שענינו 'כבוד מזוקן לא יוכל לראות' מ'ראייתו' של הבן הצעיר שלא הבין את מעשה אביו ואשר הביע מורת-רוח ממנו.

⁹ במחצית הראשונה 8 פסוקים ואילו במחצית השנייה 7 פסוקים, ואף על פי כן ארוכה המחצית השנייה מן הראשונה מבחינת מספר המילים שבכל אחת מהן.

הברכה "ישמך א-להים כאפרים וכמנשה" – "וישם את אפרים לפני מנשה".

ובכן, יעקב לשיטתו: אף בבואו לקבוע את שני בניו של יוסף כשני שבטים בישראל, לאחר שבע-עשרה שנה, 'שם את אפרים לפני מנשה', והשווה אותו לראובן בנו הבכור.

נדמה עתה כי פיצול סיפור המפגש בין יעקב ליוסף הביא תועלת, לא רק לזרימה הרצופה של העלילה בפרקים מ"ו-מ"ז, בכך שמנע הסח הדעת מן הקורא, אלא גם להבנה מעמיקה יותר של האירוע המתואר בפרק מ"ח.

1. היתרונות בתפיסת הסיפור בפרק מ"ח (ללא המאמר המוסגר)

לא נותר עתה, אלא לבחון את היתרונות שיש בתפיסת פסוקים ח-כ בפרק מ"ח כמאמר מוסגר, ביחס לסיפור הראשוני הכלול בפרק מ"ח, ללא המאמר המוסגר. כך יראה אפוא סיפור זה:

1.1. בראשית פרק מ"ח

א וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף: הִנֵּה אָבִיךָ חָלַה וַיִּקְחָה אֶת שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ, אֶת מְנַשֶּׁה וְאֶת אֶפְרַיִם. ב וַיִּגְדַּל לְיַעֲקֹב, וַיֹּאמֶר: הִנֵּה בְנֵךְ יוֹסֵף בָּא אֵלַיךְ, וַיִּתְחַזֵּק וַיִּשָּׂבַע עַל הַמָּטָה.

ג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל יוֹסֵף: א-ל-ש-ד-י נִרְאָה אֵלַי בְּלוֹז בְּאָרֶץ כְּנָעַן, וַיְבָרֶךְ אֹתִי.

ד וַיֹּאמֶר אֵלַי: הֲנִי מִפְּרֹדֶה וְהִרְבִּיתִּיךָ, וַיִּתְּתִיךָ לְקַהֵל עַמִּים וַיִּתְּתִי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזֶרְעֶךָ אַחֲרַי עוֹלָם.

ה וְעַתָּה, שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאָרֶץ מִצְרַיִם עַד בְּאֵי אֵלַיךְ מִצְרַיִמָּה – לִי הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה – כְּרָאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי. וּמוֹלַדְתֶּךָ אֲשֶׁר הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם – לְךָ יִהְיוּ, עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקְרָאוּ בְּנִחְלָתָם.

ז וְאֲנִי בְּבָאִי מִפְּרֹדֶה, מִתְּהַ עָלַי רַחֵל בְּאָרֶץ כְּנָעַן בְּדַרְדַּךְ, בְּעוֹד כְּבָרְתָה אֶרֶץ לְבָא אֶפְרַתָּה וְאֶקְבְּרָהָ שָׁם בְּדַרְדַּךְ אֶפְרַתָּה הוּא בֵּית לָחֶם.

...
כא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף: הִנֵּה אֲנִי מֵת וְהִקְיָה אֱ-לֹהִים עִמָּכֶם, וְהִשִּׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם. כב וְאֲנִי נֹתֵתִי לְךָ שְׁכֵם אֶחָד עַל אֲחֵיךָ: אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיַּד הָאֲמֹרִי, בְּחֶרֶבִי וּבְקִשְׁתִּי.

ראשית, ניכר כאן סיפור שיש לו נושא אחד בלבד: מעמדם של אפרים ומנשה כשני שבטים, או מעמדו של יוסף בכבוד האחים (אלו שני ניסוחים של דבר אחד).

הקדמת אפרים למנשה אמנם נרמזת כאן (בפסוק ה), וזוכה לביאור נרחב במאמר המוסגר, אולם היא אינה נושא הסיפור הזה!

שנית, מתבלט מבנהו של הסיפור הזה (דבר שכניסת המאמר המוסגר גרמה לטשטשו, ראה סעיף ב לעיל): הסיפור בנוי משתי מחציות שאינן שוות, וביניהן ציר מרכזי.

בציר המרכזי מנוסחת עיקר בשורתו של הסיפור – **הכרזת יעקב על אפרים ומנשה כשני בניו**.

ותשובת יוסף "בני הם אשר נתן לי א-להים בזה", לא יכולה להיות המשך לסיפור הקודם.

זהו קו תפר המעיד בבירור שכאן נפתחות סוגריים בסיפור.

בהמשיכו לקרוא את הפסוקים הבאים, ברור לקורא שאפרים ומנשה הם ילדים קטנים.

ממילא שואל עצמו הקורא, מתי התרחש מאורע זה, שבו רואה יעקב לראשונה את בניו הקטנים של יוסף, והוא מגיע לסיפור המפגש בסוף פרק מ"ו.

קביעת מקומה של הפסקה הכלולה בפסוקים ח-כ כמאמר מוסגר בסיפור שנושאו הוא מעמדם של אפרים ומנשה היא הגיונית.

אולם כיצד נקבע מקומה המדויק בתוך סיפור זה? או שמא נשאל זאת אחרת:

במה תורם 'המאמר המוסגר' לסיפור שבתוכו הוא משובץ?

הבה נבחן אפוא את המסופר בחלקו הראשון של פרק מ"ח, לפני 'המאמר המוסגר'.

בשמעו על מחלת אביו, לוקח יוסף את שני בניו עמו, "את מנשה ואת אפרים".

מדוע הוא לוקח אותם עמו אל יעקב? לא כדי שיברכם (שהרי דבר זה לא נעשה בסיפורנו, אלא באירוע קודם מלפני שבע-עשרה שנה), אלא כדי שיקבע אותם כשני בניו, כפי שיעקב אכן עושה בבואם אליו.

פסוקים ג-ז מוקדשים כולם לקביעתם של בני יוסף כשני שבטים בישראל ולהנמקתה. והקביעה עצמה מופיעה בהבלטה יתרה בפסוק ה: וְעַתָּה, שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאָרֶץ מִצְרַיִם עַד בְּאֵי אֵלַיךְ מִצְרַיִמָּה – לִי הֵם: אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה – כְּרָאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי.

אי-אפשר שלא לשים לב לכך, שיוסף נטל עמו "את מנשה ואת אפרים", כפי סדר לידתם, ואילו יעקב הקדים בדבריו את אפרים למנשה.

הקדמה זו אינה דבר מקרי, שנעשה בלא כוונה, שהרי יעקב יוצר משוואה מדויקת: אפרים – כראובן; מנשה – כשמעון; וראובן הרי והוא בכור הבנים של יעקב.

נמצא שיעקב קובע כאן את אפרים כבכור בניו של יוסף!

והקורא שואל עצמו:

מהו הרקע לדבר זה? על שום מה הקדים יעקב את אפרים למנשה?

עם סיום דבריו של יעקב בנושא קביעת בניו של יוסף כבניו של יעקב בפסוק ז, נפתחות סוגריים בסיפור, ונכנסת פסקה שניכר בעליל כי זמנה מוקדם בהרבה, ובה מופיע ההסבר המפורט מדוע הקדים יעקב את אפרים למנשה.

יסודה של הקדמה זו באירוע מלפני שבע-עשרה שנה, כשיעקב הניח את יד ימינו על ראש אפרים (גם אז שלא כרצון יוסף) וקבע כי האח הקטון יגדל מאחיו הגדול, ואף קבע אז את מטבע

במסגרתו של הסיפור, בפסוקים א-ב ובפסוקים כא-כב מוסברת הסיטואציה שבה פועל יוסף ובה נאמרים דברי יעקב:

בראש הסיפור נאמר ליוסף "הנה אביך חלה", ובסיומו אומר יעקב ליוסף (כא) "הנה אנכי מת".

למדך שהאירוע נתפס למשתתפים בו כצוואה שמצווה יעקב לפני מותו.

לפני הציר המרכזי (בפסוקים ג-ד) נמצאת 'הבטה לאחור' של יעקב אל התגלות ה' אליו בלז, המתוארת בפרשת וישלח (ל"ה, ט-טו);

אחר הציר המרכזי (בפסוק ז) נמצאת 'הבטה לאחור' נוספת שלו, אל מותה של רחל וקבורתה בדרך אפרתה, המתוארים כהמשך רצוף לאותה התגלות (ל"ה, טז-כ).

בחזרתו אל שני האירועים הללו גם יחד, מנמק יעקב את קביעתו בציר המרכזי.